

The power-creating strategies of the Islamic Republic of Iran in the Persian Gulf

Nader Javani¹ | Fatolaeh Kalantari^{2✉} | Ebrahim Ijabi³ | Ali Imani⁴

1. student of Defense Management, I.R.I Army Command and Staff University, Tehran, Iran. E-mail: n.javani@casu.ac.ir

2. (corresponding author), Associate Professor of Strategic Defense Sciences of the Higher National Defense University, Tehran, Iran. E-mail: ff.ka@chmail.ir

3. Assistant Professor of Future Studies, I.R.I Army Command and Staff University, Tehran, Iran. E-mail: e.ejabi@casu.ac.ir

4. Assistant Professor of I.R.I Army Command and Staff University, Tehran, Iran. E-mail: a.imani@casu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 9 March 2023

Received in revised

form 14 April 2023

Accepted 18 July 2023

Published online 16

September 2023

Keywords:

Strategy, Environmental

factors, Persian Gulf,

Power generator

ABSTRACT

Objective: The Islamic Republic of Iran needs authority to create indigenous and self -regional security in the Persian Gulf, as well as to counter regional and trans -regional threats in the area. Therefore, this article is aimed at identifying environmental factors (strength, weakness, opportunity, threat) and formulating Iranian powerful strategies.

Methodology: It is applied research and is used by the case-context-based method to formulate strategies and tapis techniques to prioritize strategies.

Results: Data analysis has found 13 part strategies (3 aggressive strategies, 5 competitive strategies, 3 conservative strategies and 2 defensive strategies). According to the improving the number of 7 main power strategies in the Persian Gulf.

Conclusion: The strategic position of the Islamic Republic of Iran for attaining authority is in a strong conservative and strong situation that is moving towards a mild and focused offensive.

Cite this article: Javani, N., Kalantari, F., Ejabi, E., & Imani, A. (2023). The power-creating strategies of the Islamic Republic of Iran in the Persian Gulf. *Defensive Future Studies*, 8(29), 7-42.

© The Author(s)

Publisher: AJA Command and Staff University

DOI: 10.22034/dfs.2023.1990556.1685

راهبردهای قدرت آفرین جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس

نادر جوانی^۱ | فتح اله کلانتری^۲ | ابراهیم ایجابی^۳ | علی ایمانی^۴

۱. گروه زمینی، دانشکده فرماندهی و ستاد، دانشگاه فرماندهی و ستاد، نام شهر تهران، نام کشور ایران، رایانامه: n.javani@casu.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، دانشکده علوم دفاعی، دانشگاه دفاع ملی، نام شهر تهران نام کشور ایران، رایانامه: ff.ka@chmail.ir
۳. گروه آینده‌پژوهی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه فرماندهی و ستاد، نام شهر تهران، نام کشور ایران، رایانامه: e.ejabi@casu.ac.ir
۳. گروه مشترک، دانشکده فرماندهی و ستاد، دانشگاه فرماندهی و ستاد، نام شهر تهران، نام کشور ایران، رایانامه: a.imani@casu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	هدف: جمهوری اسلامی ایران برای ایجاد امنیت بومی و خوداتکا در منطقه خلیج فارس و همچنین جهت مقابله با تهدیدات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در این منطقه، نیاز به کسب اقتدار دارد. بنابراین مقاله حاضر با هدف شناسایی عوامل محیطی (قوت، ضعف، فرصت، تهدید) و تدوین راهبردهای قدرت آفرین ایران انجام شده است.
تاریخ دریافت:	
۱۴۰۱/۱۲/۰۸	
تاریخ بازنگری:	روش شناسی: تحقیق کاربردی بوده و به روش موردی-زمینه‌ای که از طریق سوات بهبود یافته جهت تدوین راهبردها و تکنیک تاپسیس جهت اولویت‌بندی راهبردها استفاده شده است.
۱۴۰۲/۰۱/۲۵	
تاریخ پذیرش:	
۱۴۰۲/۰۴/۲۷	
تاریخ انتشار:	یافته‌ها: از تجزیه و تحلیل داده‌ها تعداد ۱۳ راهبرد بخشی (۳ راهبرد تهاجمی، ۵ راهبرد رقابتی، ۳ راهبرد محافظه‌کارانه و ۲ راهبرد تدافعی) به‌دست آمده است. طبق نتایج سوات بهبودیافته تعداد ۷ راهبرد اصلی قدرت آفرین در منطقه خلیج فارس تدوین شد.
۱۴۰۲/۰۶/۲۵	
کلیدواژه‌ها:	
راهبرد، عوامل محیطی، خلیج فارس، قدرت آفرین.	
	نتیجه‌گیری: موقعیت راهبردی جمهوری اسلامی ایران برای نیل به اقتدار در وضعیت محافظه‌کارانه خفیف و معطوف به قوت قرار دارد که به سمت تهاجمی خفیف و معطوف به قوت در حال حرکت می‌باشد.

استناد: جوانی، نادر، کلانتری، فتح اله، ایجابی، ابراهیم، ایمانی، علی. (۱۴۰۲). راهبردهای قدرت آفرین جمهوری اسلامی ایران

در خلیج فارس. آینده‌پژوهی دفاعی، ۸(۲۹)، ۷-۴۲.

DOI: 10.22034/dfsir.2023.1990556.1685

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

© نویسندگان.

مقدمه

خلیج فارس برای جهان، منطقه و جمهوری اسلامی ایران اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد، به گونه‌ای که آن را هارتلند^۱ نظام بین‌الملل در قرن ۲۱ نامیده‌اند، این دریای نیمه‌بسته مهم‌ترین فضای ژئواستراتژی و ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌آید. اقتدار ملی ایران در خلیج فارس علاوه بر تأمین منافع ملی در منطقه به مقدار زیادی به وجود امنیت و ثبات در این منطقه بستگی دارد، وجود ناامنی در این منطقه، منافع ملی کشورمان را به مخاطره خواهد انداخت. در این منطقه حجم بالایی از منازعات وجود دارد. اختلافات قومی، مذهبی و تاریخی، درگیری‌های مرزی، سوءتفاهمات و اختلافات سیاسی از جمله عوامل واگرایی در این منطقه بوده و هست. علاوه بر عوامل فوق، حضور و دخالت بازیگران فرامنطقه‌ای باعث گسترش مناقشات و افزایش ناامنی در این حوزه ژئوپلیتیکی شده است (مجته‌زاده، ۱۳۹۸: ۲۳۹).

جمهوری اسلامی ایران حضور قدرت‌های خارجی را یکی از عوامل اصلی ناامنی و بی‌ثباتی در این منطقه می‌داند از طرفی کشورهای عربی خلیج فارس امنیت و ثبات منطقه را در خرید و انباشته کردن سلاح و در سایه حضور این قدرت‌ها می‌دانند، و به عنوان قدرتمندترین کشور منطقه، بیشترین هزینه را برای امنیت خلیج فارس تحمل نموده است، در حالی که کشورهایی که کمترین مرز مشترک با این آبراه راهبردی دارند از منابع و منافع بی‌شمار این خلیج بهره‌مند می‌شوند. جمهوری اسلامی ایران به علت برخورداری از پتانسیل و ظرفیت‌های چون وسعت سرزمینی، جمعیت فراوان، منابع طبیعی کافی و متنوع، موقعیت جغرافیایی ویژه، توانمندی‌های دفاعی و مهم‌تر از آن داشتن طرفداران و علاقه‌مندانی در کشورهای هم‌جوار خصوصاً کشورهای دارای مذهب تشیع می‌تواند ضمن حضور پررنگ در منطقه امنیت و ثبات و رشد اقتصادی را برای کشورهای منطقه و خودش با مشارکت کشورهای این حوزه به وجود آورد. اما لازمه آن داشتن راهبرد در حوزه‌های مختلف و تلطیف سیاست‌هایش است.

به دلیل ملاحظات فوق و وضعیت پیچیده حاکم بر این منطقه شاید بتوان گفت نوعی معمای قدرت در خلیج فارس شکل گرفته است. طبعاً در چنین وضعیتی ایجاد اقتدار و حرکت به سوی همگرایی برای تأمین منافع امری مشکل و دشوار خواهد بود. بنابراین در

^۱ -Hart land

این مقاله در نظر است از طریق تبیین ظرفیت‌ها و چالش‌های ج.ا.ایران در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی و جغرافیایی و همچنین شناسایی قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود، به‌منظور تأمین منافع ج.ا.ایران در خلیج‌فارس راهبردهای قدرت‌آفرین ایران تدوین گردد. در همین راستا تلاش به‌گونه‌ای خواهد بود که ضمن اعتلای شأن، موقعیت و نقش جمهوری اسلامی ایران در منطقه مهم و راهبردی خلیج-فارس، در راستای تأمین و تحکیم منافع ملی کشورمان با همکاری و تعامل منطقی و دوستانه با سایر کشورهای منطقه، بدون دخالت سایر کشورهای فرامنطقه‌ای باشد. هرچند حضور نظامی سایر بازیگران فرامنطقه‌ای در خلیج‌فارس و تأثیرپذیری تعدادی از کشورهای این منطقه، تهدید بالقوه‌ای علیه امنیت ملی کشورمان محسوب می‌گردد، اما ضروری است با بهره‌مندی از فرصت‌ها و موقعیت‌های همسو و همگرایی فرهنگی، تاریخی، دینی، اقتصادی و ژئوپلیتیکی خلیج‌فارس، ضمن جلب نظر و ایجاد اعتماد متقابل بین کشورهای این منطقه، اقتدار جمهوری اسلامی ایران تأمین گردد. انجام این تحقیق از آن جهت اهمیت دارد که از یک‌طرف باعث شناسایی عوامل اقتدارساز و اقتدارزای ج.ا.ایران در خلیج‌فارس شده و از سوی دیگر با استفاده از ظرفیت‌های موجود، می‌توان چالش‌ها را خنثی نموده تا زمینه همگرایی ج.ا.ایران با سایر کشورهای منطقه خلیج‌فارس فراهم گردد. کم توجهی به نتایج تحقیق ممکن است باعث واگرایی در روابط ج.ا.ایران با کشورهای منطقه شده و نهایتاً مانع از ایجاد امنیت بومی و درون‌زای منطقه‌ای می‌شود. با توجه به مسائل و چالش‌های بیان شده، در مقاله به دنبال پاسخ به این سؤال هستیم که راهبردهای قدرت‌آفرین جمهوری اسلامی ایران در خلیج‌فارس کدامند؟

مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش

مبانی نظری

نظریه سازه‌نگاری^۱

با توجه به اینکه هر یک از نظریات روابط بین‌الملل نسبت به سیاست خارجی رویکرد متفاوتی دارند و هریک از بعد خاصی آن را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند، این پژوهش سعی دارد به طور مختصر به تحلیل رفتار سیاست خارجی و اقدامات ج.ا.ایران برای تأمین منافعش در حوزه خلیج‌فارس از منظر و دیدگاه سازه‌نگاری بپردازد. مجموعه تلاش‌های

^۱. Constructivism

فکری انجام گرفته در روابط بین‌الملل به نظریه‌هایی انجامیده است که بر اساس نسبت آن‌ها با جهان به نظریه‌های تبیینی و تأسیسی قابل تقسیم‌اند. نظریه‌های تبیینی در پی بیان چرایی رفتار دولت‌ها بوده که بر این اساس روابط میان دولت‌ها به عنوان امری خارجی نسبت به نظریه تلقی کرده و در مقابل این، نظریه‌های تأسیسی قرار می‌گیرند قائل به این امر می‌باشند که واقعیت‌ها و روابط میان ملت‌ها از طریق زبان، ایده‌ها و مفاهیم ایجاد شده شکل می‌گیرند. در اوایل دهه ۸۰ ما شاهد طرحی نو برای مطالعه واقعیت‌ها پدیده‌ها و رفتارهای بین‌المللی هستیم که حد فاصل میان نظریات تبیینی و تأسیسی قرار می‌گیرد (کرمی، ۱۳۹۴: ۲۷). که از این طرح نو تحت عنوان سازه‌انگاری یاد می‌شود. سازه‌انگاری رویکردی است که پیش از طرح در روابط بین‌الملل در جامعه‌شناسی مطرح بوده است. از اواخر ۱۹۸۰ و اوایل ۱۹۹۰ سازه‌انگاری به یکی از تئوری‌های اصلی روابط بین‌الملل تبدیل شده است. این نگرش بر ساخت اجتماعی واقعیت تأکید می‌کند، که همه کنش‌های انسانی در فضایی اجتماعی شکل می‌گیرد و معنا پیدا می‌کند و این معنا سازی است که به واقعیات جهانی شکل می‌دهد. در تئوری سازه‌انگاری، همان‌طور که اشاره شد هویت‌ها، هنجارها و فرهنگ نقش مهمی در سیاست‌های جهانی ایفا می‌کنند. هویت‌ها و منافع دولت‌ها توسط هنجارها، تعاملات و فرهنگ‌ها ایجاد می‌شود و این فرایند است که موضوع تعامل دولت‌ها را تعیین می‌نماید. سازه‌انگاری به این امر می‌پردازد که چگونه هویت‌ها و هنجارهای اجتماعی مردم می‌توانند با روابط نهادینه میان آن‌ها گسترش یابد و روابط میان دولت‌ها بر اساس معنایی است که آن‌ها برای یکدیگر قائلند. در سازه‌انگاری از آنجا که منافع از روابط اجتماعی حاصل می‌شود و روابط دولت‌ها با هم بر اساس معنایی است که آن‌ها برای یکدیگر قائلند. هویت یک امر رابطه‌ای است که به معنای درک از خود و انتظارات از دیگران است. عمل نسبت به دیگران بر اساس معنایی است که نسبت به آن کار گزار وجود دارد. همچنین اولویت‌های بین‌الملل کارگزاران بر اثر جامعه‌پذیری درون جامعه بین‌الملل حاصل می‌شود. یکی از محورهای مهم در نظریه سازه‌انگاری، چگونگی شکل‌گیری هنجارها، هویت‌ها و منافع دولت‌ها و تأثیرگذاری آن بر رفتار و سیاست خارجی کشورهاست. سازه‌انگاران معتقدند که همه‌ی کنش و واکنش‌های فرد در محیط اجتماعی صورت می‌گیرد و موجب تصمیم‌گیری می‌شود. بنابراین سیاست خارجی چیزی است که دولت‌ها آن را می‌سازند، تصمیم می‌گیرند، تفسیر می‌کنند و اعلام می‌کنند. در نهایت آن را اجرا می‌کنند و به نوعی عمل بر ساختن است. اهمیت نظریه سازه‌انگاری در سیاست

خارجی این است که از یک سو، کنش‌گران یا دولت‌ها تصمیم‌گیرندگان اصلی سیاست خارجی بوده و از سوی دیگر سیاست خارجی توسط تصمیم‌گیرندگان ساخته و پرداخته می‌شود. هویت دولت‌ها چیزی است که در تعامل با سایر دولت‌ها از طریق سیاست خارجی شکل می‌گیرد و این موضوع باعث نزدیکی ارتباط میان هویت و سیاست خارجی دولت‌ها می‌شود (شیرخانی، ۱۳۹۲: ۱۱۸). در این میان دو نکته حائز اهمیت است: اول اینکه سیاست‌گذاران دولت یک جهان اجتماعی ایجاد می‌کنند که در آن سیاست خارجی را در تعامل با کشورهای دیگر را هدایت می‌کنند. بنابراین سیاست خارجی ابزاری برای ساختن پلی میان دولت‌هاست. دوم، کشورها با ساخت و سازهای اجتماعی که هویت ملی را شکل می‌دهد در ارتباط هستند. این ساختار هویتی است که منافع ملی را تعریف می‌کند. به‌طور کلی هویت یک مفهوم اصلی در نظریه‌های روابط بین‌الملل می‌باشد به ویژه اینکه می‌توان ساختارها و عمل سیاسی یک کشور را از طریق مراجعه به هویت آن کشور توضیح داد. در واقع منافع هر کشوری بستگی به هویتش دارد. وقتی ما خود را نشانیم نمی‌توانیم منافعمان را مشخص کنیم (karimifard, 2012: 240).

اهمیت ژئوپلیتیکی خلیج فارس

منطقه‌ای که از زمان‌های گذشته از نظرگاه کشورهای مختلف والاترین دید ژئوپلیتیک و ژئواستراتژی را داشته و همچنان دارد، منطقه خلیج فارس است. این منطقه همچنین دارای منابع عظیم انرژی، شاهراه ترانزیت انرژی و اهمیت اقتصادی، نظامی و راهبردی می‌باشد. در این حوزه در چهار دهه اخیر، سه رخداد مهم، تهاجم عراق به جمهوری اسلامی ایران، تهاجم عراق به کویت و سپس اشغال عراق توسط نیروهای فرامنطقه‌ای به رهبری آمریکا به وقوع پیوسته که بر اهمیت منطقه مذکور افزوده است. امنیت این حوزه نه تنها برای کشورهای عضو، حیاتی است بلکه امنیت مناطق هم‌جوار از آسیای میانه گرفته تا مدیترانه و همچنین امنیت جهانی به خاطر منابع نفتی آن، به امنیت این حوزه وابسته است و جمهوری اسلامی ایران هم به دلیل داشتن بیشترین طول ساحل شمالی و همچنین پتانسیل‌های بالا نقش مهمی در امنیت نظامی و تبدیل این امنیت به اهرم‌های قدرت دارد. در تحلیل ژئوپلیتیکی حوزه خلیج فارس و نقش آن در هندسه قدرت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران، و بررسی عوامل منطقه‌ای خلیج فارس در ارتباط با مسائل جمهوری اسلامی ایران مطرح می‌شود. امنیت خلیج فارس همچنین لازمه جریان بی‌خطر صدور نفت و ورود کالاهای بازرگانی می‌باشد. در ارزیابی کشورها و مناطق مختلف باید نگاه واقع بینانه حاکم

باشد. هر کشور، منطقه و حوزه‌ای در جهان همچون انسان‌ها دارای شأن، مقام و ارزش بخصوص است. منطقه‌ای که کشورهای با تاریخ کهن، تمدن عظیم، عمیق، ملتی بزرگ و موقعیتی ممتاز را در حوزه خود جای داده باشد، با سایر مناطق که تاریخ، تمدن و هویت مشخصی ندارند قابل مقایسه نبوده و این موضوع از جهات زیر دارای اهمیت خاص می‌باشد:

❖ تأثیر این حوزه در معادلات و چالش‌های جهانی هم برای ایران و هم برای کشورهای این منطقه و کل جهان.

❖ موقعیت ژئوپلیتیک ویژه خلیج فارس.

❖ کشورهای واقع در این حوزه همچون جمهوری اسلامی ایران، عربستان سعودی از دیرباز و زمان پیدایش قدرت‌های جهانی بخصوص در دوران جنگ سرد و بعد از آن اهمیت ویژه‌ای داشته‌اند.

❖ داشتن موقعیت بحری، بری و حتی گذرگاهی و دارا بودن منابع عظیم انرژی و نقش ژئوپلیتیکی آن‌ها بخصوص نفت بر اهمیت این کشورها افزوده است.

❖ تنگه مهم و راهبردی هرمز به‌عنوان گلوگاه اقتصاد جهانی از جهت صدور منابع نفتی و... و ورود کالاهای مصرفی جایگاه خاص خود را دارد.

❖ اهمیت ژئواستراتژی و ژئوپلیتیک کشورهای جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی و گذرگاه هرمز به‌عنوان شاه‌کلید تمام فرآیندها و معادلات در این حوزه تأثیر جهانی دارد.

❖ وجود مشترکات قومی، زبانی و مذهبی بین کشورهای حوزه خلیج فارس (رستمی، ۱۳۹۲: ۵۳-۴۷).

اهمیت جغرافیایی منطقه خلیج فارس

جغرافیای راهبردی به کنترل و یا دسترسی به مناطقی چون سرزمین، آب و فضا از جمله فضای ماوراء جو، اشاره دارد که بر امنیت و پیشرفت اقتصادی ملت‌ها تأثیر - مثبت یا منفی - به‌جای می‌گذارد. هم‌چنین، شامل تمامی ابعاد جغرافیایی می‌شود که شامل جغرافیای فیزیکی و انسانی است. دولت‌ها در صورت قرار گرفتن در یک موقعیت مساعد جغرافیایی به شکلی مثبت و کارآمد در صحنه سیاست وارد عمل می‌شوند و با حداقل تلاش و سرمایه‌گذاری مسئله امنیت را برای خود حل می‌کنند. و چنانچه این کشورها نتوانند از موقعیت جغرافیایی خود بهره کافی را ببرند، این موقعیت خاص جغرافیایی در جهت عکس عمل خواهد کرد و ناامنی را به آن کشور تحمیل می‌کند. خلیج فارس محور

ارتباط بین اروپا، آفریقا، آسیای جنوبی و جنوب شرقی است و بخشی از یک سیستم ارتباطی است که دو دریای مدیترانه و سرخ و دو اقیانوس هند و اطلس را به هم پیوند می‌دهد. از دیرباز خلیج فارس یک چهارراه ارتباطی دریایی محسوب می‌شده است و از این رو، بنادر خلیج فارس لنگرگاه مناسبی برای کشتی‌ها بوده است. روزگاری منطقه خلیج فارس، متعلق به دو امپراتوری عثمانی و ایران بود که به علت تعارض‌های دینی، زبانی و قومی، مدام در حال کشمکش و ستیز با یکدیگر بودند. ضعف و فروپاشی دو قدرت مذکور، انگلستان را میدان‌دار مدیریت این منطقه ساخت. بخشی از مشکلات موجود در منطقه خلیج فارس که از زمان شکل‌گیری آن‌ها توسط انگلستان، تاکنون به صورت لاینحل باقی‌مانده است اختلاف‌های ارضی و مرزی بین دولت‌های خلیج فارس و سیاست‌های توسعه طلبانه بعضی از این دولت‌ها، از مهم‌ترین عواملی است که صلح، امنیت و همگرایی منطقه‌ای را با مشکل‌های متعدد مواجه می‌سازد. اختلاف‌های هشت کشور منطقه خلیج فارس را می‌توان به دو بخش ارضی و مرزی تقسیم کرد:

۱- اختلاف‌های ارضی: امارات متحده عربی با عمان؛ امارات متحده عربی با قطر؛ عراق با کویت؛ بحرین با قطر؛ عربستان با کویت؛ اختلاف‌های ارضی هفت امارت متحده عربی با یکدیگر؛

۲- اختلاف‌های مرزی: امارات متحده عربی با عمان؛ ایران با عراق؛ ایران با کویت؛ امارات متحد عربی با عربستان؛ بحرین با قطر؛ عربستان با قطر؛ عربستان با کویت؛ عراق با کویت؛ اختلاف‌های حل نشده مرزی بین هفت امارت عربی متحده. این اختلاف‌ها را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: ۱- اختلاف‌های حل نشده. ۲- اختلاف‌های مسکوت مانده. ۳- اختلاف‌های حاد و علنی بسیاری از اختلاف‌های ارضی و مرزی بین دو کشور وجود دارد که تاکنون هیچ توافقی بر روی آن‌ها صورت نگرفته است و راه‌حلی نیز برای آن نمی‌توان تصور کرد. این اختلاف‌ها به‌عنوان منبع پایدار تنش، تهدید و درگیری همچنان پابرجاست و یکی از مؤلفه‌های مهم و مؤثر واگرایی است (کریمی‌پور، ۱۳۹۹: ۱۹۱).

اهمیت اقتصادی منطقه خلیج فارس

جغرافیای اقتصادی به زیرساخت‌ها و صنایع و تأسیسات شهری اشاره دارد که در اقتصاد منطقه شامل، جاده‌ها، بندرها، فرودگاه‌ها، خطوط لوله، تأسیسات انرژی، کارخانه‌ها، کشتزارها و اسلوب‌های تجاری سهیم هستند. مهم‌ترین عامل استراتژیک خلیج فارس، وجود منابع عظیم نفت و گاز است، به گونه‌ای که این منطقه را «مخزن نفت جهان» نام

نهاده‌اند. حیات اقتصادی و نظامی- سیاسی بسیاری از این کشورها، به خصوص کشورهای غربی و ژاپن، به ادامه بی وقفه جریان نفت از حوزه خلیج فارس وابسته است. در واقع، منطقه خلیج فارس افزون بر موقعیت ژئوپلیتیک، موقعیت ژئواکونومیک نیز دارد. تحولات نظام بین‌الملل، بیانگر آن است که در هزاره سوم میلادی، قدرت برتر از آن کسی خواهد بود که بر انرژی جهانی، به ویژه نفت و گاز تسلط یابد. کشورهای خلیج فارس، ۶۲ درصد از مجموع نفت مصرفی بازارهای جهان را تولید می‌کنند. جهان در نفت شناور است اما بیشترین منابع پیش‌بینی شده جهت تولید بالاتر، در دو منطقه به لحاظ سیاسی کاملاً بی‌ثبات خلیج فارس و دریای خزر واقع شده‌اند، از این دو منطقه، خلیج فارس همچنان مهم‌ترین است. با جایگزین شدن نظریات ژئواکونومیک به جای نظریات ژئوپلیتیک و اولویت یافتن اقتصاد در دهه‌های اخیر، اهمیت تنگه‌ی هرمز، و خلیج فارس به مراتب چشمگیرتر شده و حتی بر اهمیت آن افزوده شده است. زیرا با این دیدگاه، خلیج فارس به مثابه شاه‌رگ اقتصادی جهان معاصر خواهد بود. علاوه بر آن تنگه‌ی هرمز نه تنها برای کشورهای حاشیه‌اش خلیج فارس، بلکه برای اقتصاد جهان نیز نقش حیاتی دارد. زیرا اقتصاد تمام کشورهای صنعتی، به نفت وابسته است و مسدود شدن تنگه‌ی هرمز، علاوه بر لطمه‌ای که به اقتصاد کشورهای صنعتی وارد می‌کند، به‌طور شدیدتری به زیان اقتصاد کشورهای منطقه خواهد بود (رودباری، ۱۳۹۵: ۱۷).

اهمیت فرهنگی و اجتماعی منطقه خلیج فارس

پدیده‌های چون یک سرزمین سیاسی مشترک، یک دین مشترک، یک زبان مشترک، یک سلسله خاطرات سیاسی مشترک، برخی دیدگاه‌های اجتماعی مشترک و یک سلسله آداب و سنن و ادبیات و هنرهای مشترک. مجموعه‌ای از همه این مفاهیم شناسنامه‌ای ملی پدیدار می‌آورد که هویت ملی یک گروه انسانی یا یک ملت را واقعیت می‌بخشد. خلیج فارس در قلب جهان اسلام واقع شده است و فاصله‌ی آن با کرانه‌های شرقی و غربی دنیای اسلام تقریباً برابر است. احیای اندیشه ناب محمدی (ص) در پی ظهور و پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری حضرت امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه) باعث نشر آن از این منطقه به سراسر جهان اسلام شد. ایران با داشتن ۵۹/۴ درصد از جمعیت منطقه خلیج فارس، پرجمعیت‌ترین کشور منطقه محسوب می‌شود. به طور کلی کشورهای شمال خلیج فارس پرجمعیت‌تر از کشورهای جنوب آن می‌باشند. ترکیب قومی جمعیت نشان می‌دهد که اکثریت جمعیت منطقه را اعراب و سپس فارس‌ها تشکیل می‌دهند و

کشورهای بحرین، عراق، عربستان، عمان و کویت از تجانس قومی بالایی برخوردارند. به همین ترتیب، در درجه‌ی بعد، ایران از حیث کثرت فارس‌ها از تجانس بیش‌تری برخوردار است. گسسته‌ترین ترکیب قومی جمعیت را در منطقه‌ی خلیج‌فارس، کشورهای امارت متحده عربی و قطر دارند. تطبیق تمایز تجانس مذهبی و قومی در منطقه‌ی خلیج‌فارس، آن را به دو بخش نسبتاً ترکیب شده، تقسیم نموده است. وجود ایران به‌عنوان بزرگ‌ترین کشور شیعی منطقه، در کنار عراق و شیعیان بحرین، بزرگ‌ترین جمعیت مذهبی منطقه را ایجاد کرده است. این جمعیت، به‌طور طبیعی از سوی ایران حمایت می‌شود و هرگونه رفتار و اقدام کشورهای عرب منطقه در مورد شیعیان، موجب واکنش ایران و موضع‌گیری این کشور می‌شود. در طرف مقابل، عربستان سعودی قرار دارد که در کنار پنج کشور حوزه جنوبی خلیج‌فارس، حامی و مدافع سنی‌های منطقه خلیج‌فارس است. رفتار عربستان به همراه قطر و امارات در عراق و دفاع از جمعیت اقلیت سنی به هر شکل ممکن حتی با بمب‌گذاری، نشان دهند اوضاع پریشان حاکم بر منطقه است (حافظ‌نیا، ۱۳۹۶: ۹۴). از جهت باورهای مذهبی، روابط اغلب کشورهای منطقه خلیج‌فارس، به‌ویژه عربستان سعودی و ایران، هیچ‌گاه آسان نبوده و همواره تنش‌هایی میان رهبران روحانی وهابی و شیعه در هر دو کشور، برای بیش از دو قرن وجود داشته است. که در سالیان اخیر این تنش‌ها به اوج خود رسیده است. امروزه باید اذعان کرد که باورهای مذهبی افراطی که در بالاترین سطوح مراجع و مقام‌های سیاسی و فرهنگی بعضی کشورهای منطقه حاکم است، نه تنها موجب تنش‌های داخلی این کشورها شده، بلکه به نوبه خود، از عوامل مؤثر بر واگرایی‌های منطقه‌ای است. یکی از موضوعاتی که سبب واگرایی منطقه‌ای می‌شود، تفاوت‌های قومی و اختلاف‌های تاریخی موجود در میان این کشورهاست. اختلافات آریایی عربی در منطقه، ریشه‌های ذهنی و تاریخی طولانی دارد و زمینه‌های مستعدی را در حافظه تاریخی این دو قوم باقی گذاشته که موجب کشمکش و تعارض، به صورتی نسبتاً لاینحل شده است.

اهمیت سیاسی منطقه خلیج‌فارس

جغرافیای سیاسی کنترل و سازمان‌دهی سرزمین، جمعیت و دارایی‌ها را توصیف می‌کند. ساخت سیاسی منطقه‌ی خلیج‌فارس تحت تأثیر شرایط منطقه‌ای و سیاست‌های جهانی شکل گرفته است. وجود فرهنگ قبیله‌ای در کشورهای جنوب حوزه‌ی خلیج‌فارس و حضور دیرینه‌ی امپراتوری انگلستان و سیاست‌ها آن، شکل خاصی از حکومت را در امیرنشین‌های

این منطقه به وجود آورده است که ترکیب حاکمیت مطلقه و سرمایه‌داری انحصاری از مشخصه‌های بارز آن به حساب می‌آید چنین وضعیتی در کویت، قطر، بحرین، امارات، عمان و عربستان وجود دارد.

میراث عملکرد دولت انگلیس در منطقه، تعیین مرزهای مسئله‌دار و قابل اختلاف و درگیری در تمامی کشورهای حوزه خلیج فارس است که به صورت یکی از عوامل اصلی بحران و تهدید امنیت منطقه‌ای خلیج فارس، هرازگاهی بروز می‌کند. می‌توان گفت الگوهایی که سیاست‌های خرد و کلان مناسبات داخلی و روابط خارجی ایران را تعیین می‌کنند و شکل می‌دهند، با الگوها و ایده‌های سامان دهند سیاست و روابط خارجی کشورهای حوزه جنوبی خلیج فارس متفاوت است. در واقع، الگوی انقلاب ایران به رهبری امام خمینی که انقلابی، آرمانی، ضد امپریالیستی و ضد پادشاهی بود، با الگوها و ایده‌های کشورهای عربی که مبتنی بر محافظه‌کاری، حفظ وضعیت موجود و بر اساس هویت دولتی موروثی قبیله‌ای بود، ناسازگاری زیادی داشت. روایتی که کماکان، سبب شکل نگرفتن الگو و ایده‌ای مشترک برای همگرایی بین کشورها شده است تقابل این دو الگو را می‌توان در مسائل اخیر منطقه دید (روحی، ۱۳۹۶: ۹۴). دو کشور ایران و عراق، در حال حاضر دو نظام دموکراتیک متفاوت دارند. حکومت ایران ریشه مذهبی و ایدئولوژیک دارد و حکومت عراق، گرچه اسلام را به‌عنوان دین رسمی و مبنای قانون‌گذاری پذیرفته، اما ساختار حکومت این کشور، عمدتاً عرفی است و ریشه در ویژگی‌های یک حکومت ملی دارد؛ تنها تلاش می‌کند تا قوانین مصوب مجلس، خلاف شرع نباشد، اما شش کشور حوزه جنوبی خلیج فارس حکومت‌های ایلی و قبیله‌ای خود را حفظ کرده‌اند که در دوره اخیر، زیر فشارهای داخلی و بین‌المللی، نوسازی‌هایی نیز انجام داده‌اند. در این نظام‌های سیاسی هشتگانه، به تعداد این کشورها تفاوت و تعارض دیده می‌شود که هیچ زمینه مشترک همکاری در میان آن‌ها دیده نمی‌شود. نهادهای مشترکی که بتوان از آن‌ها به‌عنوان سنگ بنای مشترک همکاری و همگرایی لازم تعریف کرد، وجود ندارد و باگذشت زمان، فاصله این کشورها با یکدیگر بیشتر نیز می‌شود. در ده سال گذشته زمینه‌های همکاری بین این کشورها بیشتر از امروز بود و شاید در سال‌های آتی این فاصله باز هم بیشتر شود (زارعی، ۱۴۰۰: ۳۰۱).

اهمیت نظامی منطقه خلیج فارس

جغرافیای نظامی به طرح‌های به‌کارگیری و تقویت توانایی‌های نظامی مربوط می‌شود که به فضا، زمان و فاصله و تأثیری که محدودیت‌های فیزیکی بر عملیات نظامی - دفاعی و تهاجمی دارند، اشاره می‌کند (زارعی، ۱۴۰۰: ۳۰). رقابت تسلیحاتی از عوامل مؤثر بی‌اعتمادی، برقرار نشدن امنیت جمعی و نداشتن همگرایی منطقه‌ای است. وجود رقابت‌های منطقه‌ای و تشنج‌های ناشی از آن، این منطقه را ناامن و به یکی از بازارهای فروش تسلیحات جهانی تبدیل کرده است. ورود بی‌رویه سلاح‌های پیشرفته و فوق پیشرفته، بدون در نظر گرفتن ظرفیت و توان منطقه‌ای، باعث بی‌ثباتی و حضور نظامی قدرت‌های بیگانه به بهانه ایجاد صلح و امنیت در منطقه شده است (اسدی، ۱۳۹۹: ۱۹۰). کشورهای عربی حوزه خلیج فارس از چهار دهه گذشته تاکنون تلاش کرده‌اند تا خصومت‌ها و رقابت‌های ناهمگون نظامی در منطقه را تقویت کنند و از سوی دیگر، سرمایه‌های هنگفتی را صرف خرید سلاح‌های غربی کنند. تجربه نشان داده است که هر زمان که کشورهای منطقه به سمت همگرایی منطقه‌ای و ایجاد یک نظام امنیت مشترک گام برداشته‌اند (نظیر سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴) کشورهای فرامنطقه‌ای، به اشکال مختلف، کنشگران منطقه‌ای را تحریک می‌کردند تا بتوانند با حمله یا مداخله در امور یا با گشودن باب اختلاف‌های مرزی، شرایط لازم را برای واگرایی و مداخله خود فراهم سازند. تا زمانی که کشورهای منطقه، امنیت خود را وابسته به قدرت‌های فرامنطقه‌ای جست‌وجو کنند و به هم سایگان خود بی‌اعتماد با شند، هرگونه ترتیب امنیتی منطقه‌ای، خود عامل اختلاف و اقدامات خصمانه بین کشورهای منطقه خواهد بود (ابراهیمی فر، ۱۳۹۷: ۳۹۴). از آنجا که منطقه خلیج فارس دارای شکاف بزرگ ژئوپلیتیک یا به عبارتی دارای ساختار شکننده سیاسی است کشورهای منطقه خصوصاً سه بازیگر اصلی آن دارای ماهیت و نگرش‌ها و علایق ژئوپلیتیکی متفاوتی هستند و به همین خاطر به عنوان رقیب یکدیگر متجلی می‌شوند. تجلی قطب‌های قدرت متعدد و متنوع در یک منطقه ژئوپلیتیکی آن را شکاف‌دار می‌کند و انسجام منطقه‌ای به چالش کشیده شده نهایتاً هریک از این کشورها دیدگاه‌هایی نسبت به امنیت پیدا می‌کنند که بعضاً با یکدیگر متفاوت و حتی متضاد می‌باشد. که بزرگ‌ترین پیامد آن حضور نظامی آمریکا و همچنین حضور اطلاعاتی - امنیتی رژیم صهیونیستی در منطقه به‌منظور حمایت از یک کشور در مقابل کشوری دیگری است. شورای همکاری خلیج فارس از حیث واگذاری بالاترین در صد بودجه برای خرید تجهیزات نظامی و تبدیل کردن کشورهای جنوبی خلیج فارس به انبارهای

تسلحاتی خارج از ظرفیت منطقه، مقام اول را به خود اختصاص داده است. عربستان سعودی با ۲۰ میلیارد دلار خرید سلاح از آمریکا - در سال ۲۰۱۷ میلادی - امارات متحده عربی با خرید حدود ۶ میلیارد دلار سلاح، جزء عمده‌ترین خریداران سلاح این منطقه هستند.

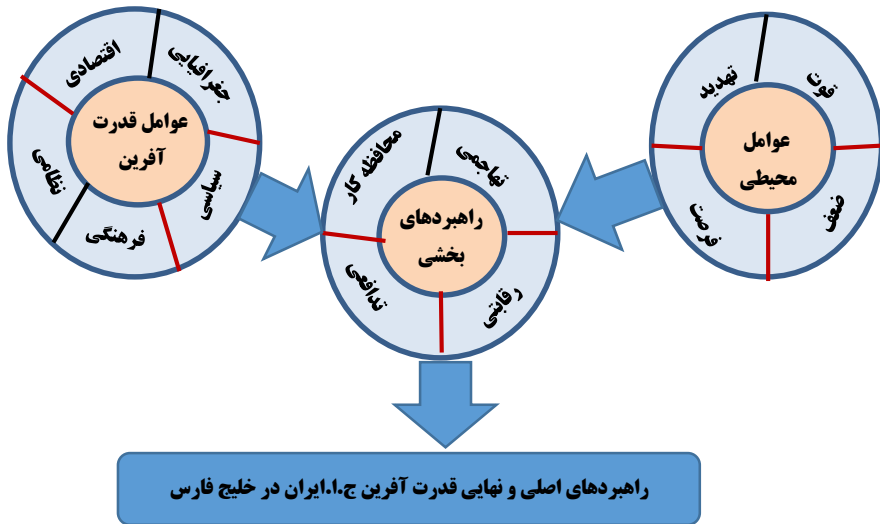
پیشینه‌های پژوهش

تقوی‌نیا (۱۳۹۷) در پروژه تحقیقاتی با عنوان "استراتژی دریایی آمریکا در خلیج فارس و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران" به این نتیجه رسیده که استراتژی آمریکا بر ناتوان‌سازی قدرت دریایی ایران در تنگه هرمز و نظارت مستمر بر تحرکات آن استوار است. نورمحمدی (۱۳۹۶) در رساله دکتری خود با موضوع "راهبرد نظامی آمریکا در خلیج فارس و امنیت ملی ج.ا.ایران ۲۰۱۷-۲۰۱۲" نتیجه می‌گیرد، ایالات متحده در این سال‌ها استراتژی را دنبال کرده است که باعث شده تا تهدیدآمیز بودن جمهوری اسلامی را به کشورهای منطقه القاء کند تا بتواند حضور خود را در خلیج فارس توجیه و پررنگ‌تر کرده و همچنین راهبرد خود را برای کنترل ایران در دوره‌های مختلف اجرا کند. شریعتی (۱۳۹۸) با موضوع "بررسی و تحلیل دیپلماسی زیست‌محیطی ایران در خلیج فارس" نتیجه می‌گیرد جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از مهم‌ترین کشورهای این منطقه قادر است نقشی کلیدی در حل مشکلات زیست‌محیطی خلیج فارس ایفا کند. از یکسو، بیش از نیمی از سواحل خلیج فارس و اکثر نقاط حساس و استراتژیک منطقه از جمله تنگه‌ی هرمز به ایران تعلق دارند. مسئله‌ای که خود این کشور نیز در سیاست‌های اعلامی خود همواره بر آن تأکید ورزیده است از سوی دیگر به سبب اینکه ایران یکی از بزرگ‌ترین بهره‌برداران منابع طبیعی در خلیج فارس است و در نتیجه منبع عمده‌ی آلاینده‌های آن نیز به شمار می‌رود، هر نوع توافق زیست‌محیطی یا اجرای کنوانسیون کویت بدون دربرگرفتن این کشور عبث خواهد بود. مناقشات موجود باعث شده‌اند که نه تنها کنوانسیون کویت به صورت کامل پیگیری نشود، بلکه در این زمینه توافق زیست‌محیطی جدیدی نیز صورت نگیرد. این امر به تشدید معضلات زیست‌محیطی در منطقه انجامیده است. گاموا (۲۰۱۷) در مقاله علمی خود با موضوع "ایران و امنیت انرژی در منطقه خلیج فارس" نتیجه می‌گیرد منطقه خلیج فارس منطقه‌ای مملو از مشاخره و سوء تفاهم بوده و این مشاخره نه تنها بین کشورهای این حوزه، بلکه به سوی خارج از قدرت‌های منطقه‌ای هم کشیده می‌شود به دلیل موقعیت

راهبردی این منطقه و ارتباط آن با اقیانوس هند و دریای مدیترانه شرقی و همچنین فراوانی منابع گاز و نفت است که این منطقه را در امور سیاسی جهانی بسیار مهم ساخته است. انرژی قلب اقتصاد جهانی است و برای امنیت جهانی اهمیت دارد. این‌ها ترکیب شده‌اند تا سیاست‌های انرژی در منطقه را بسیار پیچیده کنند. این مقاله ابعاد امنیت انرژی در منطقه را مورد بررسی قرار می‌دهد و بر مبارزه برای کنترل و نفوذ در منطقه در میان کشورهای خلیج فارس و قدرت‌های خارج از منطقه‌ای، از جمله ایالات متحده، روسیه، هند، چین، کشورهای عضو اتحادیه اروپا و ترکیه تمرکز می‌کند که موجب ناپایداری این منطقه شده است. در این مقاله در نهایت استدلال می‌کند که هیچ‌گونه تدابیر امنیتی در منطقه بدون همکاری و مشارکت ایران موفق نخواهد بود. عبدالغفار (۲۰۱۴) در تحقیقی با عنوان "استراتژی منطقه‌ای و بین‌المللی برای امنیت خلیج فارس" نتیجه می‌گیرد کشورهای منطقه موارد زیر را در برخورد با تهدیدات بکار ببرند: الف- محیط ایجاد کننده امنیت منطقه‌ای. این را می‌توان از طریق تصویب یک راهبرد جامع به دست آورد با بازیگری فعال برای دفاع از منافع خود و خنثی کردن تهدیدات ایران. آن‌ها باید برای گفتگو با ایران آماده شوند. ب- برنامه‌های امنیتی منطقه خلیج فارس. این باید باهدف ایجاد یک الگوی جدید روابط بین‌المللی باشد و واشنگتن و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس می‌توانند با بهبود روابط به‌جای هژمونی و نفوذ، همبستگی و همکاری داشته باشند.

چارچوب نظری و مدل مفهومی تحقیق

حافظنیا در کتاب مفاهیم ژئوپلیتیک عوامل قدرت‌آفرین را به ۹ دسته تقسیم‌بندی نموده و معتقد است که منافع ملی کشورها بر اساس این عوامل تأمین می‌شود: ۱- عوامل اقتصادی، ۲- عوامل جغرافیای طبیعی، ۳- عوامل سیاسی، ۴- عوامل علمی، ۵- عوامل اجتماعی، ۶- عوامل فرهنگی، ۷- عوامل نظامی، ۸- عوامل فرامرزی، ۹- عوامل فضایی (حافظنیا، ۱۳۹۶: ۱۵۹). با توجه به اینکه امکان بررسی تمام عوامل بالا در یک مقاله وجود ندارد، لذا در این تحقیق فقط ۵ عامل اصلی قدرت‌آفرین: جغرافیایی- اقتصادی- فرهنگی- سیاسی و نظامی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. بنابراین عوامل قدرت‌آفرین این تحقیق، بیشترین تشابه را با مدل دکتر حافظنیا داشته و به همین دلیل مدل مفهومی تحقیق به شرح زیر می‌باشد:

شکل (۱) مدل مفهومی تحقیق

روش‌شناسی پژوهش

نوع تحقیق کاربردی و با توجه به اینکه راهبردهای ارائه‌شده در این تحقیق فقط برای مورد خاص خواهند بود و قابل تعمیم به سایر موارد نمی‌باشد، لذا روش تحقیق موردی زمینه‌ای می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق شامل برخی از صاحب‌نظران و نخبگان کشور و سیاسی حوزه علوم سیاسی، ژئوپلیتیک، جغرافیای سیاسی، روابط بین‌الملل، مطالعات منطقه‌ای و امور فرهنگی تشکیل شده که این گروه از میان فرماندهان، مدیران، سفرا و دیپلمات‌هایی که نسبت به حوزه خلیج فارس آگاه بوده و همچنین اساتید عضو هیئت‌علمی و مدیران سیاسی متخصص در حوزه راهبرد منطقه‌ای و بین‌المللی که حداقل دارای مدرک تحصیلی دکترا بوده و اکثر قریب به اتفاق آن‌ها بیش از یک دهه در حوزه تخصصی خود تجربه کسب نموده‌اند، بر اساس ویژگی‌های بالا و با استفاده از فرمول کوکران با سطح اطمینان ۹۵ درصد حجم نمونه آماری ۵۴ نفر محاسبه گردید. در این تحقیق جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا با بررسی اسناد و مدارک مرتبط با موضوع و بهره گرفتن از نظرات جامعه خبرگی داده‌ها جمع‌آوری شد و با طی مراحل زیر، اقدام به تدوین راهبردها گردید:

۱- در مرحله اول به روش تحلیل اسنادی، ضمن مطالعه و بررسی اسناد بالادستی، کتب، نشریات در حوزه تحقیق، اقدام به استخراج عوامل و متغیرهای تأثیرگذار در این حوزه گردید.

۲- در مرحله دوم با استفاده از تحلیل محتوای اطلاعات جمع‌آوری شده از مصاحبه با جامعه خبرگی، اهداف و عوامل محیطی (ضعف‌ها، قوت‌ها، تهدیدات و فرصت‌ها) استخراج گردید.

۳- در مرحله سوم نظرات جامعه آماری تحقیق در خصوص متغیرهای تأثیرگذار و عوامل محیطی مرتبط با موضوع تحقیق با مقیاس رتبه‌ای در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت اخذ و پس از جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه‌ها، با استفاده از آمار توصیفی ارزش‌گذاری و تحلیل گردید.

۴- در مرحله چهارم با استفاده از ماتریس‌های EFE، IFE، SWOT، تعیین موقعیت راهبردی SPACE، تکنیک ماتریس آنتروپی، وزن‌دهی در تکنیک TOPSIS و رتبه‌بندی اقدام به ارزیابی عوامل محیطی خارجی و داخلی جمهوری اسلامی ایران و تعیین وضعیت موجود جهت تدوین راهبردها در این حوزه گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

به‌منظور دستیابی به نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید در پنج مؤلفه قدرت‌آفرین جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس با استفاده از ادبیات موضوع مؤلفه‌ها و گویه‌ها در قالب پرسش‌نامه ۶۸ سؤالی به شرح زیر تبیین گردید. از مجموع ۶۸ سؤال طراحی شده ۲۸ سؤال مربوط به عوامل داخلی (۱۸ قوت و ۱۰ ضعف) و ۴۰ سؤال مربوط به عوامل خارجی (۱۷ فرصت و ۲۳ تهدید) می‌باشد. سپس با استفاده از روش‌های آمار توصیفی، جایگاه وضعیت موجود و درجه اهمیت هر کدام از مؤلفه‌ها و گویه‌ها مشخص گردید.

جدول (۱) عوامل داخلی (IFE)

مؤلفه	نقاط قوت	نقاط ضعف
۴:۳	موقعیت ژئواستراتژیک و نفوذ ایران در خلیج فارس کارکرد وسعت و شکل مرز دریایی ج.ا.ایران در خلیج فارس کارکرد موقعیت ارتباطی و شاهراهی ج.ا.ایران در خلیج فارس عمق پدافندی سواحل ج.ا.ایران برای نفوذ در خلیج فارس	

	<p>کارکرد موقعیت ریملندی ج.ا.ایران در خلیج فارس کارکرد سواحل زیاد ایران در خلیج فارس مزیت ژئوپلیتیکی جزایر سه گانه ایرانی در خلیج فارس</p>	
<p>عدم استفاده از منابع معدنی و طبیعی ج.ا.ایران در خلیج فارس کارکرد نامناسب بازارچه های مرزی مشترک در خلیج فارس خطوط انتقال انرژی ج.ا.ایران در خلیج فارس ایجاد تونل دریایی برای انتقال انرژی در خلیج فارس ناموفق بودن در انتقال آب خلیج فارس به داخل کشور عدم احیای پتانسیل کشاورزی ج.ا.ایران در منطقه خلیج فارس رقابت کم ایران در استفاده از میادین نفتی و گازی مشترک</p>	<p>وجود ذخایر مناسب نفت و گاز در ایران کارکرد قرداد ۲۵ ساله جمهوری اسلامی ایران با چین</p>	<p>اقتصاد</p>
	<p>تأثیرگذاری و نفوذ هویت ملی ایران مشروعیت هویت تاریخی ج.ا.ایران در منطقه خلیج فارس</p>	<p>فرهنگی</p>
<p>عدم توجه کافی به قومیت ها در منطقه خلیج فارس اعتمادسازی و افزایش مشروعیت روابط دیپلماتیک ایران با کشورهای خلیج فارس</p>	<p>هویت متمرکز شیعی با محوریت ولایت فقیه در ایران کارکرد پیوستن ایران به شانگهای</p>	<p>سیاسی</p>
<p>بودجه نظامی ج.ایران</p>	<p>نفوذ و اشراف عملیاتی ج.ا.ایران در خلیج فارس کارکرد خودکفایی و خوداتکایی صنایع دفاعی ایران کارکرد توان موشکی جمهوری اسلامی ایران کارکرد توان پهپادی جمهوری اسلامی ایران اشرافیت و نفوذ دریایی ج.ا.ایران در خلیج فارس</p>	<p>نظامی</p>

جدول (۲) عوامل خارجی (EFE)

نقاط تهدید	نقاط فرصت	مؤلفه
<p>قدرت نفوذ عربستان در میان دو آبراه مهم جهان -خلیج فارس و دریای سرخ</p>	<p>سواحل کم سایر کشورهای خلیج فارس تنگه هرمز گرانیکاه و مرکز ثقل خلیج فارس</p>	<p>جغرافیایی</p>

<p>قرار گرفتن کشور امارات متحده عربی در کنار تنگه‌ استراتژیک هرمز</p> <p>قدرت نفوذ امارات متحده عربی بر رأس‌المسندم</p> <p>قدرت نفوذ عمان بر سر راه دریایی اروپا و آفریقا به خلیج فارس و سواحل هند و شریک ایران در کنترل تنگه‌ هرمز</p> <p>به هم زدن توازن طبیعی و اکولوژیکی خلیج فارس با اقداماتی مانند ایجاد جزایر ممنوعی</p>		
<p>ایجاد بندر هاب توسط امارات متحده عربی در خلیج فارس</p> <p>کارکرد تحریم‌های اقتصادی علیه ایران</p>	<p>منابع معدنی و طبیعی مشترک در خلیج فارس</p> <p>وضعیت نیروی کار مشترک در کشورهای حوزه خلیج فارس</p> <p>تشکیل اتحادیه اقتصادی در خلیج فارس</p> <p>اقتصاد نفتی کشورهای خلیج فارس</p>	اقتصاد
<p>نفوذ فرهنگی غرب در کشورهای خلیج فارس</p> <p>زبان مشترک کشورهای خلیج فارس</p> <p>نفوذ ایدئولوژی پان عربیسم در کشورهای خلیج-فارس</p> <p>وجود مذهب تسنن با گرایش‌های مختلف در منطقه خلیج فارس</p> <p>مشروعیت عربستان به‌عنوان ام القرای جهان اسلام</p>	<p>اعتقاد مشترک کشورهای خلیج فارس به دین مبین اسلام</p> <p>قدرت نفوذ شیعیان در کشورهای خلیج فارس</p> <p>جایگاه حس میهن‌خواهی ایرانیان در منطقه اختلافات قومی در بین کشورهای منطقه</p> <p>کارکرد وحدت بین شیعه و سنی در کشورهای خلیج فارس</p>	فرهنگی
<p>قدرت نفوذ و ائتلاف سیاسی آمریکا با کشورهای خلیج فارس</p> <p>عادی‌سازی روابط رژیم صهیونیستی با برخی از کشورهای خلیج فارس</p> <p>اقدامات و فعالیت‌های شورای همکاری خلیج فارس</p> <p>موج ایران هراسی در بین ملت-دولت‌های کشورهای خلیج فارس</p> <p>قدرت نفوذ اتحادیه عرب</p> <p>تعارض منافع بین ایران با بحرین</p>	<p>تنش‌زدایی روابط ایران و عربستان سعودی</p> <p>سیاست منطقه‌گرایی ایران در جنگ یمن</p> <p>منافع مشترک بین ایران و قطر</p> <p>تعارض منافع بین عربستان سعودی با قطر</p>	سیاسی
<p>نفوذ و حضور نظامی آمریکا با کشورهای خلیج-فارس</p> <p>مشروعیت پیوستن رژیم صهیونیستی به سنتکام</p> <p>انعقاد قراردادهای و پیمان‌های نظامی کشورهای منطقه در جهت خرید تسلیحات و تجهیزات</p>	<p>شکل‌گیری سیستم امنیت دست جمعی مشترک بومی</p> <p>اجرای رزمایش‌های مشترک با کشورهای خلیج فارس</p>	نظامی

نفوذ و حضور اطلاعاتی رژیم صهیونیستی در خلیج فارس بودجه نظامی کشورهای خلیج فارس		
---	--	--

تعیین موقعیت راهبردی و تحلیل شکاف

جهت تعیین موقعیت راهبردی بر روی نمودار مختصات، پس از مطالعه و شناخت راهبردی محیط درون سازمانی و برون سازمانی مبتنی بر ارزیابی کمی، نسبت به عوامل کلیدی محیط داخلی و خارجی سازمان اقدام گردید.

جدول (۳) محاسبه‌ی امتیاز موزون و تلفیق عوامل داخلی (IFAS)

مؤلفه	نقاط قوت	درجه اهمیت	وضع موجود	وزن نسبی	امتیاز موزون
سیاسی	موقعیت ژئواستراتژیک و نفوذ ایران در خلیج فارس	۴,۷۲	۴,۵۴	۰,۰۳۷۱	۰,۱۶۸۳
	کارکرد وسعت و شکل مرز دریایی ج.ا.ایران در خلیج فارس	۴,۶۷	۳,۸۹	۰,۰۳۶۷	۰,۱۴۲۷
	کارکرد موقعیت ارتباطی و شاهراهی ج.ا.ایران در خلیج فارس	۴,۶۷	۴,۴۶	۰,۰۳۶۷	۰,۱۶۳۶
	عمق پدافندی سواحل ج.ا.ایران برای نفوذ در خلیج فارس	۴,۴۸	۳,۸۹	۰,۰۳۵۲	۰,۱۳۶۹
	کارکرد موقعیت ریملندی ج.ا.ایران در خلیج فارس	۴,۴۸	۳,۸۹	۰,۰۳۵۲	۰,۱۳۶۹
	کارکرد سواحل زیاد ایران در خلیج فارس	۴,۷۸	۴,۳۳	۰,۰۳۷۵	۰,۱۶۲۵
	مزیت ژئوپلیتیکی جزایر سه‌گانه ایرانی در خلیج فارس	۴,۶۳	۴,۲۲	۰,۰۳۶۴	۰,۱۵۳۴
	وجود ذخایر مناسب نفت و گاز در ایران	۴,۵۲	۴,۵۲	۰,۰۳۵۵	۰,۱۶۰۵
اقتصاد	کارکرد قرداد ۲۵ ساله جمهوری اسلامی ایران با چین	۴,۵۶	۴,۲۶	۰,۰۳۵۸	۰,۱۵۲۶
	تأثیرگذاری و نفوذ هویت ملی ایران	۴,۸۰	۳,۸۹	۰,۰۳۷۷	۰,۱۴۶۶
فرهنگی	مشروعیت هویت تاریخی ج.ا.ایران در منطقه خلیج فارس	۴,۶۱	۳,۸۵	۰,۰۳۶۲	۰,۱۳۹۴
	هویت متمرکز شیعی با محوریت ولایت فقیه در ایران	۴,۶۹	۳,۸۳	۰,۰۳۶۸	۰,۱۴۱۱
بین‌المللی (داخلی و سیاسی)	کارکرد پیوستن ایران به شانگهای	۴,۶۸	۳,۷۴	۰,۰۳۶۴	۰,۱۳۶۰

۰,۱۵۸۲	۰,۰۳۶۴	۴,۳۵	۴,۶۳	نفوذ و اشراف عملیاتی ج.ا.ایران در خلیج فارس	نظامی
۰,۱۳۸۵	۰,۰۳۶۴	۳,۸۱	۴,۶۳	کارکرد خودکفایی و خوداتکایی صنایع دفاعی ایران	
۰,۱۳۶۴	۰,۰۳۵۸	۳,۸۱	۴,۵۶	کارکرد توان موشکی جمهوری اسلامی ایران	
۰,۱۶۶۵	۰,۰۳۶۵	۴,۵۶	۴,۶۵	کارکرد توان پهپادی جمهوری اسلامی ایران	
۰,۱۶۳۶	۰,۰۳۶۴	۴,۵۰	۴,۶۳	اشرافیت و نفوذ دریایی ج.ا.ایران در خلیج فارس	
۲,۷۰۳۷	مجموع				
امتیاز موزون	وزن نسبی	وضع موجود	درجه اهمیت	نقاط ضعف	
۰,۱۳۳۳	۰,۰۳۴۶	۳,۸۵	۴,۴۱	منابع معدنی و طبیعی ج.ا.ایران در خلیج فارس	اقتصادی
۰,۱۳۵۳	۰,۰۳۴۲	۳,۹۶	۴,۳۵	کارکرد بازارچه‌های مرزی مشترک در خلیج فارس	
۰,۱۳۱۴	۰,۰۳۴۵	۳,۸۱	۴,۳۹	خطوط انتقال انرژی ج.ا.ایران در خلیج فارس	
۰,۱۶۶۲	۰,۰۳۶۴	۴,۵۷	۴,۶۳	ایجاد تونل دریایی برای انتقال انرژی در خلیج فارس	
۰,۱۴۶۸	۰,۰۳۴۸	۴,۲۲	۴,۴۳	ایجاد تونل آب برای انتقال آب خلیج فارس به داخل کشور	
۰,۱۴۰۰	۰,۰۳۶۸	۳,۸۰	۴,۶۹	احیاء پتانسیل کشاورزی ج.ا.ایران در منطقه خلیج فارس	
۰,۱۶۱۵	۰,۰۳۶۲	۴,۴۶	۴,۶۱	رقابت ایران و کشورهای خلیج فارس برای استفاده بیشتر از میادین نفتی و گازی مشترک	
۰,۰۹۸۸	۰,۰۳۲۰	۳,۰۹	۴,۰۷	عدم توجه کافی به قومیت‌ها در منطقه خلیج فارس	سیاسی (داخلی) و بین‌المللی
۰,۱۳۳۹	۰,۰۳۳۱	۴,۰۴	۴,۲۲	اعتمادسازی و افزایش مشروعیت روابط دیپلماتیک ایران با کشورهای خلیج فارس	
۰,۰۹۸۷	۰,۰۳۲۹	۳,۰۰	۴,۱۹	بودجه نظامی ج.ایران	نظامی
۱,۳۴۵۸	مجموع				
۱,۳۵۷۹	مجموع جبری قوت‌ها و ضعف‌ها				

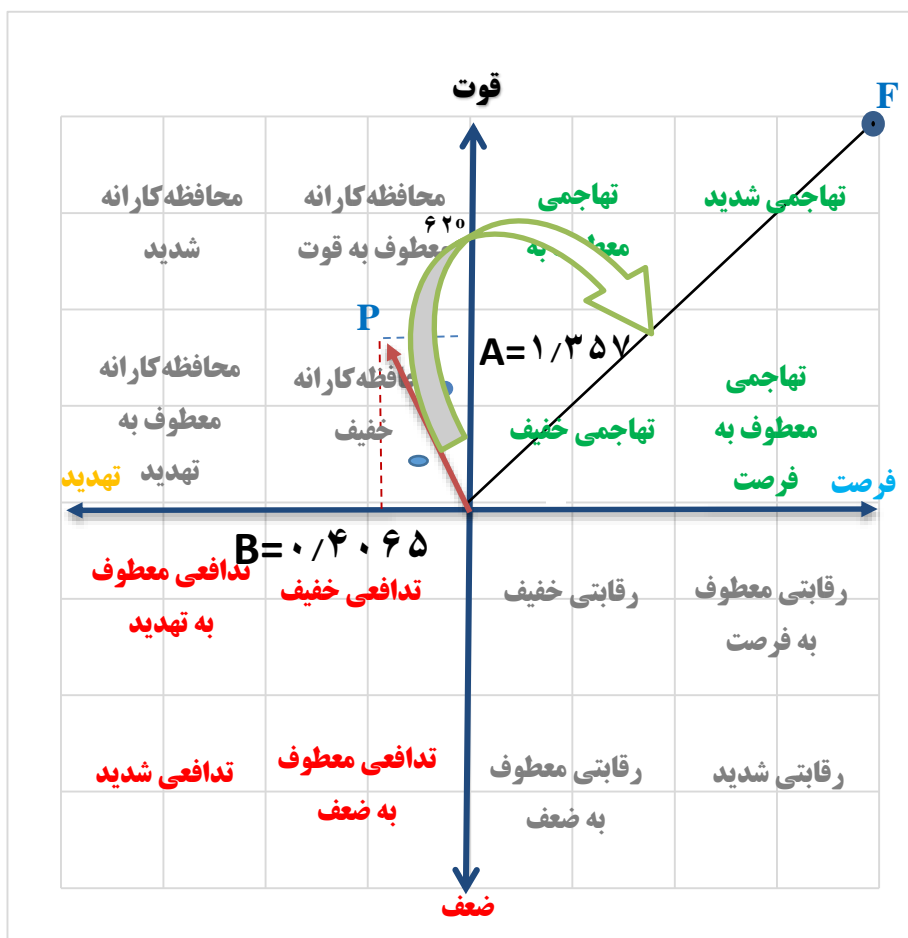
با محاسبات صورت گرفته و میانگین عوامل داخلی و از طرفی با توجه به جمع جبری محاسبه شده در جدول فوق، (نمره‌ی دریافتی در وضعیت موجود عوامل داخلی در مؤلفه‌ها مثبت می‌باشد)، این طور استنباط و نتیجه‌گیری می‌گردد که؛ سازمان از نظر عوامل داخلی من حیث‌المجموع دارای قوت بوده و در وضعیت خوبی قرار دارد.

جدول (۴) محاسبه‌ی امتیاز موزون و تلفیق عوامل خارجی (EFAS)

مؤلفه	فرصت‌ها	درجه اهمیت	وضع موجود	وزن نسبی	امتیاز موزون
اقتصادی	سواحل کم سایر کشورهای خلیج فارس	۴,۴۴	۴,۲۲	۰,۰۲۲۵	۰,۱۰۷۶
	تنگه هرمز گرانیگاه و مرکز ثقل خلیج فارس	۴,۷۶	۴,۳۹	۰,۰۲۷۳	۰,۱۲۰۰
اقتصادی	منابع معدنی و طبیعی مشترک در خلیج فارس	۴,۵۷	۴,۶۳	۰,۰۲۶۲	۰,۱۲۱۵
	وضعیت نیروی کار مشترک در کشورهای حوزه خلیج فارس	۴,۴۸	۳,۹۸	۰,۰۲۵۷	۰,۱۰۲۴
	تشکیل اتحادیه اقتصادی در خلیج فارس	۴,۶۷	۴,۴۶	۰,۰۲۶۸	۰,۱۱۹۶
	اقتصاد نفتی کشورهای خلیج فارس	۴,۴۸	۳,۲۶	۰,۰۲۵۷	۰,۰۸۲۸
فرهنگی	اعتقاد مشترک کشورهای خلیج فارس به دین اسلام	۴,۵۶	۳,۸۰	۰,۰۲۶۲	۰,۰۹۹۵
	قدرت نفوذ شیعیان در کشورهای خلیج فارس	۴,۵۷	۴,۵۴	۰,۰۲۶۲	۰,۱۱۹۱
	جایگاه حس میهن‌خواهی ایرانیان در منطقه	۴,۶۳	۳,۷۴	۰,۰۲۶۶	۰,۰۹۹۴
	اختلافات قومی در بین کشورهای منطقه	۴,۵۹	۳,۷۴	۰,۰۲۶۴	۰,۰۹۸۶
	کارکرد وحدت بین شیعه و سنی در کشورهای خلیج فارس	۴,۵۴	۳,۷۰	۰,۰۲۶۱	۰,۰۹۶۴
سیاسی (داخلی و بین‌المللی)	تنش‌زدایی روابط ایران و عربستان سعودی	۴,۶۱	۳,۹۶	۰,۰۲۶۵	۰,۱۰۴۸
	سیاست منطقه‌گرایی ایران در جنگ یمن	۴,۶۷	۳,۰۹	۰,۰۲۶۸	۰,۰۸۲۸
	منافع مشترک بین ایران و قطر	۴,۶۳	۳,۲۲	۰,۰۲۶۶	۰,۰۸۵۶
	تعارض منافع بین عربستان سعودی با قطر	۴,۶۳	۳,۹۸	۰,۰۲۶۶	۰,۱۰۵۸
نظامی	شکل‌گیری سیستم امنیت دست جمعی مشترک بومی	۴,۶۱	۳,۷۸	۰,۰۲۶۵	۰,۱۰۰۰
	اجرای رزمایش‌های مشترک با کشورهای خلیج فارس	۴,۶۳	۳,۶۱	۰,۰۲۶۶	۰,۰۹۶۰
مجموع					۱,۷۴۲۹

مؤلفه	شاخص‌ها (تهدیدها)	درجه اهمیت	وضع موجود	وزن نسبی	امتیاز موزون
اقلیت	قدرت نفوذ عربستان در میان دو آبراه مهم جهان - خلیج فارس و دریای سرخ	۴,۵۹	۴,۳۷	۰,۰۲۶۴	۰,۱۱۵۲
	قرار گرفتن کشور امارات متحده عربی در کنار تنگه استراتژیک هرمز	۴,۴۶	۴,۵۰	۰,۰۲۵۶	۰,۱۱۵۲
	قدرت نفوذ امارات متحده عربی بر رأس‌المسندم	۴,۵۹	۴,۳۹	۰,۰۲۶۴	۰,۱۱۵۷
	قدرت نفوذ عمان بر سر راه دریایی اروپا و آفریقا به خلیج فارس و سواحل هند و شریک ایران در کنترل تنگه هرمز	۴,۵۰	۳,۸۷	۰,۰۲۵۸	۰,۰۹۷۷
	به هم زدن توازن طبیعی و اکولوژیکی خلیج فارس با اقداماتی مانند ایجاد جزایر ممنوعی	۴,۵۷	۳,۹۴	۰,۰۲۶۲	۰,۱۰۳۴
اقتصادی	ایجاد بندر هاب توسط امارات متحده عربی در خلیج فارس	۴,۴۱	۳,۵۴	۰,۰۲۵۳	۰,۰۸۹۶
	کارکرد تحریم‌های اقتصادی علیه ایران	۴,۲۲	۳,۷۰	۰,۰۲۴۲	۰,۰۸۹۶
	نفوذ فرهنگی غرب در کشورهای خلیج فارس	۴,۲۰	۳,۷۸	۰,۰۲۴۱	۰,۰۹۱۱
فرهنگی	زبان مشترک کشورهای خلیج فارس	۴,۱۳	۴,۰۰	۰,۰۲۳۷	۰,۰۹۴۸
	نفوذ ایدئولوژی پان عربیسم در کشورهای خلیج فارس	۳,۹۱	۳,۸۷	۰,۰۲۲۴	۰,۰۸۶۹
	وجود مذهب تسنن با گرایش‌های مختلف در منطقه خلیج فارس	۴,۱۷	۳,۹۴	۰,۰۲۳۹	۰,۰۹۴۳
	مشروعیت عربستان به‌عنوان ام القرای جهان اسلام	۴,۱۱	۴,۱۷	۰,۰۲۳۶	۰,۰۹۸۴
	قدرت نفوذ و ائتلاف سیاسی آمریکا با کشورهای خلیج فارس	۳,۹۸	۴,۰۰	۰,۰۲۲۸	۰,۰۹۱۴
سیاسی (داخلی و بین‌المللی)	عادی‌سازی روابط رژیم صهیونیستی با برخی از کشورهای خلیج فارس	۴,۲۴	۳,۸۳	۰,۰۲۴۳	۰,۰۹۳۲
	اقدامات و فعالیت‌های شورای همکاری خلیج فارس	۴,۲۰	۴,۳۰	۰,۰۲۴۱	۰,۱۰۳۷
	موج ایران هراسی در بین ملت‌دولت‌های کشورهای خلیج فارس	۴,۲۲	۳,۸۳	۰,۰۲۴۲	۰,۰۹۲۸
	قدرت نفوذ اتحادیه عرب	۳,۸۷	۳,۳۹	۰,۰۲۲۲	۰,۰۷۵۳
	تعارض منافع بین ایران با بحرین	۴,۰۴	۳,۳۳	۰,۰۲۳۲	۰,۰۷۷۲
	نفوذ و حضور نظامی آمریکا با کشورهای خلیج فارس	۳,۹۸	۳,۸۵	۰,۰۲۲۸	۰,۰۸۸۰
	مشروعیت پیوستن رژیم صهیونیستی به سنتکام	۴,۰۲	۳,۸۰	۰,۰۲۳۱	۰,۰۸۷۷
نظامی	انعقاد قراردادهای پیمان‌های نظامی کشورهای منطقه در جهت خرید تسلیحات و تجهیزات	۴,۱۳	۳,۸۷	۰,۰۲۳۷	۰,۰۹۱۸
	نفوذ و حضور اطلاعاتی رژیم صهیونیستی در خلیج فارس	۳,۷۲	۳,۷۴	۰,۰۲۱۴	۰,۰۷۹۹
	بودجه نظامی کشورهای خلیج فارس	۳,۸۵	۳,۴۶	۰,۰۲۲۱	۰,۰۷۶۵
	مجموع				۲,۱۴۹۴
	مجموع جبری فرصت‌ها و تهدیدها				-۰,۴۰۶۵

با محاسبات صورت گرفته و میانگین عوامل خارجی و از طرفی با توجه به جمع جبری محاسبه شده در جدول فوق، (نمره‌ی دریافتی در وضعیت موجود منفی می باشد)، لذا این طور استنباط و نتیجه گیری می گردد که سازمان از نظر عوامل خارجی، دارای تهدید بوده و در وضعیت مناسبی نیست و از حد متوسط پایین تر است. بنابراین می توان جایگاه و موقعیت سازمان را در نمودار تعیین و ارزیابی موقعیت و رویکرد راهبردی سازمان (SPACE) برابر شکل زیر با تعیین نقطه P نشان داد.

نمودار (۱) تعیین موقعیت راهبردی

برای محاسبه میزان زاویه نقطه وضع موجود با محور X ها باید از (آرک تانژانت) استفاده کرد که بدین شکل به دست می آید: قدر مطلق فاصله‌ای B تقسیم بر قدر مطلق

فاصله‌ای A. بنابراین میزان چرخش راهبردی از وضع موجود به وضع ایده آل (مطلوب) از مجموع دو زاویه مذکور بدست می‌آید. یعنی:

A = نمره موزون قوت‌ها + نمره موزون ضعف‌ها

B = نمره موزون تهدیدات + نمره موزون فرصت‌ها

$$A = ۱/۳۵۷۹$$

$$B = ۰/۴۰۶۵$$

$$\text{tg } B/A = ۰/۲۹۹۴$$

$$C = \text{Arctg } ۰/۲۹۹۴$$

$$C = ۱۷^\circ$$

$$D = X = ۴۵^\circ \text{ زاویه نقطه مطلوب (ایده آل) با محور}$$

$$C+D = \text{مقدار زاویه چرخش راهبردی از وضع موجود به سمت وضع مطلوب} \\ = ۴۵^\circ + ۱۷^\circ = ۶۲^\circ$$

نمودار تعیین موقعیت نشان می‌دهد، مقدار زاویه چرخش از وضع موجود به وضع مطلوب برابر با ۶۲ درجه می‌باشد. و نشان‌دهنده این است که وضعیت موجود در ربع محافظه کارانه خفیف قرار دارد.

پس از مقایسه دوه‌دو عوامل مربوط به متغیرهای داخلی و خارجی بر اساس گروه‌بندی در قالب نواحی تهاجمی، محافظه‌کارانه، رقابتی و تدافعی در ماتریس زوجی، با استفاده از متخصصین، راهبردهای بخشی اقتدار جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس به شرح زیر احصاء شدند:

جدول (۵) راهبردهای ناحیه تهاجمی (SO)

ترکیب نقاط قوت و فرصت‌ها (SO)	راهبرد	ردیف
S_6, S_3, S_2, S_1, O_2 و O_1	استفاده از موقعیت ژئواستراتژیک، سواحل زیاد، وسعت و شکل مرز دریایی ج.ا.ایران و موقعیت ارتباطی و شاهرهی ج.ا.ایران در خلیج فارس و بهره‌برداری از سواحل کم سایر کشورها گرانیگاه و مرکز ثقل تنگه هرمز و افزایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران در این منطقه.	۱
S_7, S_5, S_4, O_5 و O_4	استفاده از عمق پدافندی سواحل، کارکرد موقعیت ریملندی ج.ا.ایران و مزیت ژئوپلیتیکی جزایر سه‌گانه ایرانی برای نفوذ در خلیج فارس و بهره‌برداری از منابع معدنی و طبیعی مشترک در خلیج فارس و تشکیل اتحادیه اقتصادی در این منطقه.	۲

<p>S_{11}, S_{12}, O_8 و O_{11}</p>	<p>با اتکا به مشروعیت هویت تاریخی ج.ا. ایران در منطقه خلیج فارس و هویت متمرکز شیعی با محوریت ولایت فقیه و بهره‌برداری از قدرت نفوذ شیعیان و تقویت وحدت بین شیعه و سنی در کشورهای خلیج فارس.</p>	<p>۳</p>
---	---	----------

جدول (۶) راهبردهای ناحیه رقابتی (ST)

ترکیب نقاط قوت و تهدیدها (ST)	راهبرد	ردیف
<p>S_1, S_6, T_2 و T_3, T_6</p>	<p>استفاده از مزیت ژئوپلیتیکی جزایر سه‌گانه ایرانی و سواحل زیاد ایران در خلیج فارس به‌منظور مقابله با مزیت کشور امارات متحده عربی از قرار گرفتن در کنار تنگه استراتژیک هرمز، بندر هاب و قدرت نفوذ این کشور بر رأس‌المسندم.</p>	<p>۱</p>
<p>S_{14}, S_{18}, T_1 و T_{12}</p>	<p>بهره‌برداری از نفوذ و اشراقیت عملیاتی و دریایی ج.ا. ایران برای مقابله با قدرت نفوذ و مشروعیت عربستان به‌عنوان ام‌القرای جهان اسلام.</p>	<p>۲</p>
<p>S_{15}, S_{16}, S_{17} و T_8, T_{13}, T_{18}</p>	<p>استفاده از خودکفایی و خوداتکایی صنایع دفاعی، توان موشکی و پهپادی کشور برای مقابله با قدرت نفوذ و ائتلاف سیاسی و حضور نظامی آمریکا در کشورهای خلیج فارس.</p>	<p>۳</p>
<p>S_2, S_3, S_4 و T_{10}, T_{11} و T_{16}</p>	<p>تکیه بر وسعت و شکل مرز دریایی، موقعیت ارتباطی و شاهراهی، عمق پدافندی سواحل و موقعیت ریلمندی ج.ا. ایران برای نفوذ در خلیج فارس و مقابله با قدرت نفوذ اتحادیه عرب و ایدئولوژی پان عربیسم و افزایش گرایش‌های مختلف مذهب تسنن در این منطقه.</p>	<p>۴</p>
<p>$S_{14}, S_{15}, S_{16}, S_{17}$ و T_{13}, T_{14}, T_{18} و T_{21}</p>	<p>با بهره‌برداری از نفوذ و اشراق عملیاتی ایران، خودکفایی و خوداتکایی صنایع دفاعی، توان موشکی، پهپادی و اشراقیت و نفوذ دریایی جمهوری اسلامی ایران مقابله با عادی‌سازی نفوذ و حضور نظامی آمریکا و رژیم صهیونیستی در خلیج فارس و با روابط آن‌ها با برخی از کشورهای منطقه و مقابله با تأثیرات پیوستن رژیم صهیونیستی به سنتکام.</p>	<p>۵</p>

جدول (۷) راهبردهای ناحیه محافظه‌کاری (WO)

ترکیب نقاط ضعف و فرصت‌ها (WO)	راهبرد	ردیف
<p>W_1, W_9, O_3 و O_5, O_7</p>	<p>با تشکیل اتحادیه اقتصادی در خلیج فارس و استفاده از منابع معدنی و طبیعی مشترک و اعتقاد مشترک کشورهای این منطقه به دین مبین اسلام و ایجاد اعتماد و ایجاد روابط دیپلماتیک ایران با کشورها.</p>	<p>۱</p>
<p>W_4, W_6, O_1 و O_2</p>	<p>با توجه به سواحل کم سایر کشورها و گرانگاه و مرکز ثقل بودن تنگه هرمز و تسلط ایران به این تنگه کمک به ایجاد تونل دریایی برای انتقال انرژی و بردن رقابت استفاده بیشتر از میدان نفتی و گازی مشترک.</p>	<p>۲</p>

ترکیب نقاط ضعف و فرصت- ها(WO)	راهبرد	ردیف
O ₉ , W ₂ , W ₃ O ₁₃ , O ₁₂	تقویت خطوط انتقال انرژی ج.ا.ایران و تشکیل بازارچه‌های مرزی مشترک با استفاده از تنش‌زدایی روابط ایران و عربستان و حس میهن‌خواهی ایرانیان و منافع مشترک بین ایران و قطر.	۳

جدول (۸) راهبردهای بخشی تدافعی (WT)

ترکیب نقاط ضعف و تهدیدها(WT)	راهبرد	ردیف
T ₁₈ , W ₉ , W ₂ T ₂₁ و	ایجاد بازارچه‌های مرزی مشترک در خلیج فارس و افزایش اعتماد و مشروعیت روابط دیپلماتیک ایران با کشورهای خلیج فارس و مقابله با نفوذ و ائتلاف سیاسی آمریکا و رژیم صهیونیستی.	۱
T ₁ , W ₈ , W ₂ T ₁₆ و T ₁₂	توجه کافی به قومیت‌ها در خلیج فارس و ایجاد بازارچه‌های مرزی مشترک در این منطقه و مقابله با نفوذ و مشروعیت عربستان و اتحادیه عرب	۲

تدوین استراتژی بر اساس SWOT بهبودیافته

در این بخش با تشکیل گروه‌های خبرگی، راهبردهای بخشی ترکیب و تعداد ۷ راهبرد نهایی به شرح جدول زیر تدوین گردیده است.

جدول (۹) راهبردهای خروجی ماتریس SWOT بهبودیافته

شرح راهبرد	شماره
استفاده از موقعیت ژئواستراتژیک، سواحل زیاد، وسعت و شکل مرز دریایی، موقعیت ارتباطی و شاهراهی ج.ا.ایران در خلیج فارس و بهره‌برداری از سواحل کم سایر کشورها، گرانیگاه و مرکز ثقل بودن تنگه هرمز و ایجاد بازارچه‌های مرزی مشترک و افزایش اعتماد و مشروعیت روابط دیپلماتیک ایران با کشورهای خلیج فارس در جهت مقابله با نفوذ و ائتلاف سیاسی آمریکا و رژیم صهیونیستی و نهایتاً افزایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران در این منطقه.	S _۱
استفاده از عمق پدافندی سواحل، کارکرد موقعیت ریملندی و مزیت ژئوپلیتیکی جزایر سه‌گانه ایرانی برای نفوذ در خلیج فارس و بهره‌برداری از منابع معدنی و طبیعی مشترک در خلیج فارس و تشکیل اتحادیه اقتصادی در این منطقه و توجه کافی به قومیت‌ها در خلیج فارس و ایجاد بازارچه‌های مرزی مشترک در این منطقه به‌منظور مقابله با نفوذ و مشروعیت عربستان و اتحادیه عرب در این منطقه و افزایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران در این منطقه.	S _۲
با اتکا به مشروعیت و هویت تاریخی ج.ا.ایران در منطقه خلیج فارس و هویت متمرکز شیعی با محوریت ولایت فقیه و بهره‌برداری از قدرت نفوذ شیعیان و تقویت وحدت بین شیعه و سنی در کشورهای خلیج فارس و توجه کافی به قومیت‌ها و ایجاد بازارچه‌های مرزی مشترک در این منطقه	S _۳

شماره	شرح راهبرد
	در جهت مقابله با نفوذ و مشروعیت عربستان و اتحادیه عرب و افزایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران در این منطقه.
S _۴	استفاده از مزیت ژئوپلیتیکی جزایر سه‌گانه ایرانی و سواحل زیاد ایران و تشکیل اتحادیه اقتصادی خلیج فارس و استفاده از منابع معدنی و طبیعی مشترک و اعتقاد مشترک کشورهای این منطقه به دین مبین اسلام و ایجاد اعتماد و ایجاد روابط دیپلماتیک ایران با کشورها به‌منظور مقابله با مزیت کشور امارات متحده عربی از قرار گرفتن در کنار تنگه استراتژیک هرمز، بندر هاب و قدرت نفوذ این کشور بر رأس‌المسندم.
S _۵	تشکیل اتحادیه اقتصادی در خلیج فارس، استفاده بهینه از منابع معدنی و طبیعی مشترک، ایجاد اعتماد، ایجاد روابط دیپلماتیک ایران با کشورها و بهره‌برداری از نفوذ و اشراف عملیاتی ایران، خودکفایی و خوداتکایی صنایع دفاعی، توان موشکی، پهپادی و اشرافیت و نفوذ دریایی جمهوری اسلامی ایران و توجه به اعتقاد مشترک کشورهای این منطقه به دین مبین اسلام به‌منظور مقابله با عادی‌سازی روابط، نفوذ و حضور نظامی آمریکا و رژیم صهیونیستی در خلیج فارس و با جلوگیری از ایجاد روابط آن‌ها با برخی از کشورهای منطقه و تأثیرات پیوستن رژیم صهیونیستی به سنتکام در جهت افزایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس.
S _۶	کمک به تسری اقتدار جمهوری اسلامی ایران با تقویت خطوط انتقال انرژی، تشکیل بازارچه‌های مرزی مشترک، تنش‌زدایی روابط با عربستان و بهره‌گیری از حس میهن‌خواهی ایرانیان و با توجه به منافع مشترک بین ایران و قطر و همچنین با تکیه بر وسعت و شکل مرز دریایی، موقعیت ارتباطی و شاهراهی، عمق پدافندی سواحل و موقعیت ریملندی ج.ا.ایران در جهت نفوذ در کشورهای منطقه خلیج فارس و مقابله با قدرت نفوذ اتحادیه عرب و ایدئولوژی پان عربیسم و جلوگیری از افزایش گرایش‌های مختلف مذهب تسنن در این منطقه.
S _۷	استفاده از خودکفایی و خوداتکایی صنایع دفاعی، توان موشکی و پهپادی کشور، توجه به سواحل کم سایر کشورها و گرانیگاه و مرکز ثقل بودن تنگه هرمز و تسلط ایران به این تنگه کمک به ایجاد تونل دریایی برای انتقال انرژی و بردن رقابت استفاده بیشتر از میادین نفتی و گازی مشترک در جهت مقابله با نفوذ فرهنگ غربی و نفوذ و تشکیل ائتلاف سیاسی و حضور نظامی آمریکا در کشورهای خلیج فارس، به‌منظور تقویت اقتدار کشورمان در خلیج فارس،

اولویت‌بندی راهبردها به روش TOPSIS

بر اساس این تکنیک، راهبردها طی مراحل شش‌گانه، اولویت‌بندی شدند؛

جدول (۱۰) رتبه‌بندی به ترتیب مطلوبیت

راهبرد	Si+	Si-	Ci	رتبه
S _۷	۰,۰۲۵۴۸	۰,۰۳۲۴۰۹	۰,۹۲۷۱۲۱۵۱۱	۱
S _۱	۰,۰۰۷۳۵۸	۰,۰۳۰۴۴۹	۰,۸۰۵۳۷۴۱۳۸	۲
S _۲	۰,۰۰۹۳۹۸	۰,۰۲۹۲۸۲	۰,۷۵۷۰۲۳۲۷۳	۳
S _۵	۰,۰۱۰۰۹۲	۰,۰۲۳۳۱۲	۰,۶۹۷۸۷۳۷۰۵	۴

رتبه	Ci	Si-	Si+	راهبرد
۵	۰.۶۹۶۰۱۶۷۸۹	۰.۰۲۸۵۸۹	۰.۰۱۲۴۸۶	S _۳
۶	۰.۶۵۵۵۰۰۸۷۴	۰.۰۲۱۹۷۵	۰.۰۱۱۵۴۹	S _۶
۷	۰.۶۴۴۹۶۶۹۲۲	۰.۰۲۸۴	۰.۰۱۵۶۳۳	S _۴

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

خلیج‌فارس مهم‌ترین خطه آبی منطقه است که علاوه بر ظرفیت‌های گوناگون فرهنگی، سیاسی و اقتصادی با بهره‌مندی از منابع سرشار نفت و گاز از اهمیتی راهبردی در تعاملات بین‌المللی برخوردار می‌باشد. خلیج‌فارس مهم‌ترین فضای ژئواستراتژی و ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌آید که از لحاظ جغرافیایی مهم‌ترین بخش دنیای اسلام را تشکیل داده است، زیرا دو کشور بزرگ و تأثیرگذار منطقه، جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی با دو خصمشی و ایدئولوژی متفاوت در این منطقه قرار دارند. برای رسیدن به راهبردهای قدرت‌آفرین جمهوری اسلامی ایران در خلیج‌فارس ابتدا عوامل داخلی و خارجی شناسایی و سپس راهبردهای هفتگانه تدوین و اولویت‌بندی شدند.

بر اساس تجزیه و تحلیل آمیخته به عمل آمده ۱۴ عامل سیاسی داخلی و بین‌المللی و ۱۳ عامل نظامی در منطقه خلیج‌فارس که در تدوین راهبردهای قدرت‌آفرین تأثیرگذار بودند شناسایی گردیدند. از مجموع ۶۸ عامل شناسایی شده ۲۸ عامل مربوط به عوامل داخلی (۱۸ قوت و ۱۰ ضعف) و ۴۰ عامل مربوط به عوامل خارجی (۱۷ فرصت و ۲۳ تهدید) بودند.

بر اساس محاسبات انجام شده، موقعیت راهبردی جمهوری اسلامی ایران برای نیل به اقتدار در وضعیت محافظه‌کارانه خفیف و معطوف به قوت قرار دارد که به سمت تهاجمی خفیف و معطوف به قوت در حال حرکت می‌باشد.

۷ راهبرد اصلی برای حرکت کشور از وضع موجود به سوی اهداف بلندمدت (وضعیت مطلوب) و کسب قدرت اول در منطقه خلیج‌فارس به ترتیب اولویت طبق جدول زیر تدوین گردیده است.

راهبرد اول: استفاده از خودکفایی و خوداتکایی صنایع دفاعی، توان موشکی و پهپادی کشور، توجه به سواحل کم‌سایر کشورها و گرانیگاه و مرکز ثقل بودن تنگه هرمز و تسلط ایران به این تنگه کمک به ایجاد تونل دریایی برای انتقال انرژی و بردن رقابت استفاده بیشتر از میادین نفتی و گازی مشترک در جهت مقابله با نفوذ فرهنگ غربی و نفوذ و

تشکیل ائتلاف سیاسی و حضور نظامی آمریکا در کشورهای خلیج فارس، به منظور تقویت اقتدار کشورمان در خلیج فارس.

راهبرد دوم: استفاده از موقعیت ژئواستراتژیک، سواحل زیاد، وسعت و شکل مرز دریایی، موقعیت ارتباطی و شاهراهی ج.ا.ایران در خلیج فارس و بهره‌برداری از سواحل کم سایر کشورها، گرانیگاه و مرکز ثقل بودن تنگه هرمز و ایجاد بازارچه‌های مرزی مشترک و افزایش اعتماد و مشروعیت روابط دیپلماتیک ایران با کشورهای خلیج فارس در جهت مقابله با نفوذ و ائتلاف سیاسی آمریکا و رژیم صهیونیستی و نهایتاً افزایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران در این منطقه.

راهبرد سوم: تشکیل اتحادیه اقتصادی در خلیج فارس، استفاده بهینه از منابع معدنی و طبیعی مشترک، ایجاد اعتماد، ایجاد روابط دیپلماتیک ایران با کشورها و بهره‌برداری از نفوذ و اشراف عملیاتی ایران، خودکفایی و خوداتکایی صنایع دفاعی، توان موشکی، پهبادی و اشرافیت و نفوذ دریایی جمهوری اسلامی ایران و توجه به اعتقاد مشترک کشورهای این منطقه به دین مبین اسلام به منظور مقابله با عادی‌سازی روابط، نفوذ و حضور نظامی آمریکا و رژیم صهیونیستی در خلیج فارس و با جلوگیری از ایجاد روابط آن‌ها با برخی از کشورهای منطقه و تأثیرات پیوستن رژیم صهیونیستی به سنتکام در جهت افزایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس.

راهبرد چهارم: استفاده از عمق پدافندی سواحل، کارکرد موقعیت ریملندی و مزیت ژئوپلیتیکی جزایر سه‌گانه ایرانی برای نفوذ در خلیج فارس و بهره‌برداری از منابع معدنی و طبیعی مشترک در خلیج فارس و تشکیل اتحادیه اقتصادی در این منطقه و توجه کافی به قومیت‌ها در خلیج فارس و ایجاد بازارچه‌های مرزی مشترک در این منطقه به منظور مقابله با نفوذ و مشروعیت عربستان و اتحادیه عرب در این منطقه و افزایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران در این منطقه.

راهبرد پنجم: کمک به تسری اقتدار جمهوری اسلامی ایران با تقویت خطوط انتقال انرژی، تشکیل بازارچه‌های مرزی مشترک، تنش‌زدایی روابط با عربستان و بهره‌گیری از حس میهن‌خواهی ایرانیان و با توجه به منافع مشترک بین ایران و قطر و همچنین با تکیه بر وسعت و شکل مرز دریایی، موقعیت ارتباطی و شاهراهی، عمق پدافندی سواحل و موقعیت ریملندی ج.ا.ایران در جهت نفوذ در کشورهای منطقه خلیج فارس و مقابله با

قدرت نفوذ اتحادیه عرب و ایدئولوژی پان عربیسم و جلوگیری از افزایش گرایش‌های مختلف مذهب تسنن در این منطقه

راهبرد ششم: با اتکا به مشروعیت و هویت تاریخی ج.ا.ایران در منطقه خلیج فارس و هویت متمرکز شیعی با محوریت ولایت فقیه و بهره‌برداری از قدرت نفوذ شیعیان و تقویت وحدت بین شیعه و سنی در کشورهای خلیج فارس و توجه کافی به قومیت‌ها و ایجاد بازارچه‌های مرزی مشترک در این منطقه در جهت مقابله با نفوذ و مشروعیت عربستان و اتحادیه عرب و افزایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران در این منطقه.

راهبرد هفتم: استفاده از مزیت ژئوپلیتیکی جزایر سه‌گانه ایرانی و سواحل زیاد ایران و تشکیل اتحادیه اقتصادی در خلیج فارس و استفاده از منابع معدنی و طبیعی مشترک و اعتقاد مشترک کشورهای این منطقه به دین مبین اسلام و ایجاد اعتماد و ایجاد روابط دیپلماتیک ایران با کشورها به‌منظور مقابله با مزیت کشور امارات متحده عربی از قرار گرفتن در کنار تنگه استراتژیک هرمز، بندر هاب و قدرت نفوذ این کشور بر رأس‌المسندم.

پیشنهادها:

۱. تعریف تهدیدهای مشترک در خلیج فارس و انعقاد پیمان امنیت دسته‌جمعی، به‌منظور خنثی نمودن تهدیدهای مشترک و افزایش اعتماد منطقه‌ای.

۲. بهبود روابط ج.ا.ایران با کشورهای حوزه خلیج فارس و برقراری امنیت درون‌زا، بومی و خوداتکاء جهت مقابله با تروریسم منطقه‌ای.

۳. تشکیل ائتلاف‌های سیاسی و اقتصادی در منطقه از طریق اعتمادسازی ج.ا.ایران و توسعه روابط دیپلماتیک با کشورهای خلیج فارس.

۴. اشراف عملیاتی و دریایی ج.ا.ایران در خلیج فارس و کنترل پایگاه‌های نظامی آمریکا در منطقه.

۵. ایجاد منافع مشترک بین ایران با سایر کشورهای خلیج فارس از طریق توسعه مراکز توریستی و تفریحی.

۶. بهره‌برداری از هویت مشترک فرهنگی، بخصوص اسلام ناب محمدی (ص) و همچنین استفاده از حس ضد صهیونیستی مردم مسلمان منطقه جهت مقابله با عادی‌سازی روابط رژیم صهیونیستی با کشورهای خلیج فارس

۷. استفاده از موقعیت ژئواستراتژیک، سواحل زیاد و همچنین موقعیت ارتباطی و شاهراهی ج.ا.ایران در خلیج فارس برای دسترسی به دریای آزاد و اقیانوس‌ها و حضور در نقاط استراتژیک دریایی مثل کانال پاناما.

۸. احداث خط لوله گازی مشترک جهت انتقال گاز منطقه خلیج فارس به اروپا.

۹. کاهش تنش بین مثلث اقتصادی منطقه خلیج فارس یعنی ایران، عربستان و بحرین.

قدردانی

از همه خبرگان و اساتیدی که در طول پژوهش، محققان را در گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل و اعتبارسنجی یافته‌های پژوهش یاری رسانده‌اند سپاسگزاریم.

منابع

- اسدی، علی‌اکبر. (۱۳۹۹). سیاست خارجی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، پژوهشکده تحقیقات راهبردی، ص ۱۹۰.
- ابراهیمی‌فر، طاهره. (۱۳۹۷). بررسی علل واگرایی در خلیج فارس، مجله سیاست خارجی. تهران، ص ۳۹۴.
- احمدیان، علی‌اکبر. (۱۳۹۴). تهدیدشناسی از منظر رهبر انقلاب اسلامی ایران. مجله سیاست دفاعی، ۳۳(۳)، ۳۹-۹.
- الهی، حامدیان. (۱۳۹۸). خلیج فارس و مسایل آن. تهران، انتشارات نشر قومس.
- بوالحسنی، خسرو. ادهمی، عبدالرضا. اصغرزاده، اصغر. پژوهان فر، مرتضی. و اصغرزاده بناب، اکبر. (۱۴۰۰). امنیت ج.ا.ایران با تغییر قدرت‌های بزرگ تا سال ۲۰۴۰ میلادی. امنیت ملی، ۱۱(۴۱)، ۷۹-۱۰۲.
- تقوی‌نیا، علیرضا. (۱۳۹۷). استراتژی دریایی آمریکا در خلیج فارس و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران، انتشارات دانشگاه یاسوج.
- دولتی، حسن، خانزادی، حسین، مطلبی، ابوطالب. (۱۳۹۸). ارائه الگوی تحول قدرت دریایی مبتنی بر آینده‌پژوهی با تأکید بر اندیشه دفاعی-دریایی فرماندهی معظم کل قوا. آینده‌پژوهی دفاعی، ۴(۱۵)، ۱۲۹-۱۵۳.
- رستمی، ابراهیم. (۱۳۹۲). تحلیل ژئوپلیتیکی حوزه خلیج فارس و تاثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران. پایان نام کارشناسی ارشد، دانشگاه فارابی، ص ۵۳-۴۷.
- روحی، دهبنه. (۱۳۹۶). دلایل واگرایی شورای همکاری خلیج فارس، فصلنامه روابط خارجی. ۱۱(۱۳)، ۷۹-۱۱۱.
- رودباری، لوء فیلی. (۱۳۹۵). کویت کتاب سبز، تهران. انتشارات امور خارجه.
- زارعی، بهادر. (۱۴۰۰). خلیج فارس از دیروز تا امروز. انتشارات دانشگاه تهران.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۹۸). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، چاپ ششم. انتشارات پاپلی.
- حافظ‌نیا، محمدرضا و رومینا، ابراهیم. (۱۳۹۶). توسعه روابط ایران و عربستان سعودی و تأثیر آن بر ژئوپلیتیک خلیج فارس، مجله تحقیقات جغرافیایی، ۲۰(۲)، ۶۶-۸۲.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۹۶). قدرت و منافع ملی. تهران، انتشارات انتخاب.

- حسن بیگی، ابراهیم. (۱۳۹۶). مدیریت راهبردی. تهران، انتشارات سمت.
- شریعتی، مجتبی. (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل دیپلماسی زیست محیطی ایران در خلیج فارس، دانشگاه یاسوج.
- کلانتری، فتح اله. (۱۳۹۸). عوامل ژئوپلیتیکی بر راهبرد دفاعی ایران در تقابل با آمریکا از مبدأ سرزمینی عراق. تهران، انتشارات داعا.
- کریم پور، یدا.... (۱۳۹۸). آشنایی با همسایگان ایران. تهران، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.
- گاموا، یوسف ابراهیم. (۲۰۱۷). ایران و امنیت انرژی در منطقه خلیج فارس، مجله تحقیقات علوم اجتماعی (دانشگاه ایالتی نیجریه)، انتشارات پژوهشی علمی، جلد ۳.
- عالم، عبدالرحمان. (۱۳۹۷). بنیادهای علم سیاست. انتشارات نی، چاپ ششم، ص ۹۱.
- عبدالغفار، محمد. (۲۰۱۴). استراتژی منطقه‌ای و بین‌المللی برای امنیت خلیج فارس. مرکز استراتژیک دراسات بحرین، مطالعات بین‌المللی و انرژی.
- نورمحمدی، مرتضی. (۱۳۹۶). راهبرد نظامی آمریکا در خلیج فارس و امنیت ملی ج.ا.ایران، دانشگاه علامه طباطبائی.
- مقصدلو، حسن. براتیان، محمود. و طحانی، غلامرضا. (۱۴۰۲). تبیین نقش مؤلفه‌های نظامی در ارتقاء قدرت دریایی. علوم و فنون نظامی، ۱۹(۶۳)، ۲۴۹-۲۷۲.
- Andrew. D. Murray. (2017). *The Regulation of Cyberspace: Control in the Online Environment*. Routledge-Cavendish Publication.
- Alden. C. (2018). *Foreign policy analysis*. The University of London International Programmes. www.londoninternational.ac.uk.
- Organization of Islamic Cooperation (OIC) (2016a). *The Extraordinary Meeting of The Council of Foreign Ministers of The Organization of Islamic Cooperation*.
- S. Nye, Joseph. (2013). *Hard, Soft, and Smart Power, in Andrew F. Cooper, Jorge Heine, and Ramesh Thakur, The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford, Oxford University Press.